

ЯК ПИСАТИ

ПРО

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ЖУРНАЛІСТІВ ВІД
УКРАЇНСЬКОГО ВЕТЕРАНСЬКОГО ФОНДУ

ВЕТЕРАНІВ

МІНІСТЕРСТВО
У СПРАВАХ
ВЕТЕРАНІВ
УКРАЇНИ

ЯК ПИСАТИ ПРО ВЕТЕРАНІВ

**“Ветерани – це громадяни, які
заплатили більше, ніж податки”**

© Дмитро Козацький

ХТО ТАКІ ВЕТЕРАНИ

Хто такі ветерани та чим підтверджується відповідний статус

Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» визначено, що ветеранами війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав, до яких належать: учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни та учасники війни. Підтвердженням статусу є Посвідчення з відповідним написом, на основі якого надаються відповідні пільги та компенсації.

Чим ветерани війни відрізняються між собою

Учасниками бойових дій є особи, які брали участь у виконанні бойових завдань із захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, з'єднань, об'єднань всіх видів і родів військ Збройних Сил чинної армії (флоту), у партизанських загонах і підпіллі та інших формуваннях як у воєнний, так і у мирний час.

До осіб з інвалідністю внаслідок війни належать особи з-поміж військовослужбовців чинної армії та флоту, партизанів, підпільників, працівників, які стали особами з інвалідністю внаслідок поранення, контузії, каліцтва, захворювання, одержаних під час захисту Батьківщини, виконання обов'язків військової служби (службових обов'язків) чи пов'язаних з перебуванням на фронті, у партизанських загонах і з'єднаннях, підпільних організаціях і групах та інших формуваннях, визнаних такими законодавством України, в районі воєнних дій, на прифронтових дільницях залізниць, на спорудженні оборонних рубежів, військово-морських баз та аеродромів у період громадянської та Другої світової воєн або з участю в бойових діях у мирний час.

Учасниками війни визнаються військовослужбовці, які в період війни проходили військову службу у Збройних Силах колишнього СРСР, трудівники тилу.

ЩО ПИСАТИ ПРО ВЕТЕРАНІВ

Писати про ветеранів – це важливий вид журналістики, який може підвищити усвідомленість суспільства щодо їхнього внеску та проблем, з якими вони зіштовхуються.

Важливо надавати голос ветеранам та висвітлювати їхні історії з гідністю та повагою. Кілька порад щодо того, що писати про ветеранів:

Історії ветеранів. Розповідайте історії конкретних ветеранів. Дізнайтеся про їхні досвіди війни, службу та життя після повернення додому.

Досягнення та подвиги. Висвітлюйте досягнення та подвиги ветеранів, які вони здійснили на фронті та після війни.

Внесок у суспільство. Покажіть, який ветерани роблять внесок у розвиток суспільства, можливо, через волонтерство, громадську роботу або професійну діяльність.

Досягнення у науці та мистецтві, підприємстві. Підкреслюйте досягнення ветеранів у науковій, культурній сферах, бізнесі і тому, що не стосується військових

досягнень.

Боротьба з проблемами. Розгляньте проблеми, з якими зіштовхуються ветерани, такі як ментальне та фізичне здоров'я, проблеми з працевлаштуванням тощо. Акцентуйте на зусиллях, спрямованих на їхнє розв'язання. Показуйте шляхи вирішення.

Підтримка та ресурси. Поширюйте інформацію про ресурси та організації, які надають підтримку ветеранам і їхнім сім'ям.

Інклюзивність і різноманітність. Враховуйте різноманітність ветеранської спільноти, включаючи різний вік, стать, етнічне походження та військовий досвід.

Соціальна підтримка. Висвітлюйте важливість соціальної підтримки для ветеранів для реінтеграції у суспільство.

ПРО КОГО ПИСАТИ

Ветеранська спільнота – різноманітна, а кожна історія унікальна. Ці люди можуть бути як діючими військовослужбовцями, які вже мали досвід участі у бойових діях, так і цивільними з бойовим досвідом, які вже демобілізувались. Їх об'єднує бойовий досвід, а ще, за висловом Дмитра Козацького (позивний "Орест"), "ветерани – це громадяни, які заплатили більше, ніж податки".

Однак у цій частині пропонуємо детальніше ознайомитись з рекомендаціями, які стосуються ветеранів і ветеранок.

Ветеран

У цивільному житті непоодинокі випадки того, що ветерани часто самі не позиціюють себе ветеранами, часом замовчують свій статус, приховують, або не розуміють того, що є ветеранами.

Досі виникає питання з непорозумінням "а що, вже час займатись ветеранами, якщо триває війна?". Теперішні військові – майбутні ветерани. Ми зафіксували, що у суспільній свідомості патерн "чинний військовий = майбутній ветеран" – розірваний та не спрацьовує. Тобто пересічний громадянин не завжди усвідомлює, що захисники й захисниці, коли знімають форму – стають ветеранами. За самим визначенням "ветеран" закріпився стереотипний образ бійців часів Другої світової.

Важливо, що усталений раніше образ ветерана про дідуся не відповідає дійсності, бо як свідчить статистика з анонімного опитування УВФ, проведеного у 2023 році, понад 39% військовослужбовців підпадають під категорію молодь (особи з 18 до 35 років). Часто й самі захисники та захисниці не усвідомлюють чи не люблять застосовувати відносно свого нового соціального статусу це поняття.

Частина чинних військовослужбовців нині вже є ветеранами з часів початку російсько-української війни (від 2014-го).

Тож при створенні матеріалів про ветеранів варто дотримуватись кількох рекомендацій.

Уникати надмірної героїзації, аби не формувати образ таким, що може розчарувати. Водночас необхідно пам'ятати, що військовий змінив цивільне життя на військове і взяв відповідальність за захист країни. На цивільних теж лежить відповідальність. Не треба чекати, що ветерани з поверненням мають відбудовувати країну, наводити порядок на місцях, "порядок у владі". Відповідальність за післявоєнне відновлення суспільства і країни лежить на всіх громадянах України.

Не брати в сюжети одних і тих же медійних осіб. Ветерани – не лише медійні. Висвітлюємо в медіа когорту ветеранів, які раніше не фігурували, але які користуються повагою побратимів і мають історії успіху, хоч і можуть бути непоказними. Високі рейтинги інтерв'ю/сюжету/програми не завжди залежать від кількості підписників ветерана.

Воюють різні люди за статтю, віком, професійним досвідом тощо. В Силах оборони – різні люди, політичні погляди, соціальний капітал. Але не варто акцентувати на цьому увагу, якщо така інформація не є основним меседжем.

Ветеранки

Ветеран/військовий немає статі. На фронті вони, в першу чергу, професіонали в своїй роботі. ("Ой, ви кухар/діловод тощо, то ж ніби дівчата могли б це робити", "Ой, ви артилеристка, а хіба не тяжко? А як ви з нігтями снаряди тягаєте?")

Не треба запитувати чому жінка пішла в армію. Адже це посилює стереотип про жінок в армії, мовляв війна – не жіноча справа і лише для обраних жінок, які нічого не бояться, або ж дуже сильні фізично. Захист держави – обов'язок всіх громадян України.

Не радимо запитувати про бойові подвиги, чи вбивали, скільки танків підбила і т.д. По-перше, такі запитання можуть тригернути та нагадати про травми та пережитий стрес. По-друге, такі запитання також можуть підживлювати стереотипи, що жінки-військовослужбовиці менш компетентні, ніж чоловіки, якщо знищують менше цілей.

Не акцентувати на зовнішності – нігті, вії, волосся, макіяж (як "інстаграм-стереотип" – красива і сильна) чи борода, вуса, лисий ("як сексі-воїн", справжній козак, вікінг) тощо.

Приклад: "навіть між тяганням снарядів, вона встигає доглядати за собою", або "у вас гарна стрижка і борода – ви що, не воюєте? коли встигаєте?"

Для сюжетів не варто обирати інстаграмний типаж, бо це не про більшість. Сексуалізованих образів необхідно уникати, а показувати фаховість ветеранки,

її здобутки, а не зовнішність. Ветеранка може бути доглянутою. Це не означає, що не брала участі в бойових діях.

Не запитуйте, де робила манікюр на бойових, бо на фронті точно не до того. А те, що жінка після повернення в тил зробила зачіску та манікюр, не означає, що вона під обстрілами фарбує нігті.

Не рекомендуємо запитувати про душ, або чи був жіночий туалет, якмили голову. Ці запитання є доволі інтимними та травмуючими, оскільки це про особисте.

У жодному разі не ставте запитання, які стосуються їхніх дітей. Це запитання може бути образливим для жінки-військовослужбовиці, яка не хоче говорити про своє особисте життя. Жінки-військовослужбовиці, які мають дітей, часто відчувають почуття провини та тривоги, залишаючи дітей вдома. Вони можуть переживати страх за безпеку своїх дітей і сумувати за ними. Це запитання може натякнути на те, що жінка-військовослужбовиця не є доброю матір'ю, і фактично в суспільстві може формувати такий образ.

Жінки-ветеранки можуть зіштовхуватись з унікальними викликами й проблемами, тому важливо представити їхні історії чесно та гідно. Тож далі кілька порад щодо написання матеріалів про жінок-ветеранок.

Реальний голос ветеранок. Дайте можливість жінкам-ветеранкам розповісти свої історії та досвід служби. Спрямовуйте увагу на їхні досягнення та внесок.

Різноманітність досвіду. Розумійте, що жінки-ветеранки можуть мати різний військовий досвід та службові спеціальності. Висвітлюйте різноманітність їхніх ролей та внеску.

Акцентируйте на сильних сторонах. Виділяйте сильні сторони й досягнення жінок-ветеранок, а не на статі ветеранки чи військової.

Гендерна рівність. Аналізуйте питання гендерної рівності в армії та ветеранській спільноті. Висвітлюйте зусилля на користь рівних можливостей для жінок на військовій службі.

Звертайте увагу на інтереси. Дізнайтеся про інтереси та активності жінок-ветеранок поза службу, такі як волонтерство, освіта або участь у громадському житті, підприємництво.

Боротьба зі стереотипами. Уникайте стереотипних поглядів на жінок-ветеранок. Не зображайте їх як слабку частину армії або їхнє успішне одруження, мовляв, це лише одна мета вступу жінки до армії.

Загальний підхід полягає в тому, щоб підкреслити різноманітність індивідуальних історій та внеску жінок-ветеранок у суспільство та підтримувати гендерну рівність у війську та ветеранській спільноті.

Група ветеранів з інвалідністю

Інвалідність – це не лише відсутність кінцівок чи частин тіла, видимі порушення опорно-рухового апарату, психологічні наслідки. Це і внутрішні травми, оперативні втручання, невидимі для людського ока.

Дотримуйтесь простого правила при видимій інвалідності – не знімати/фотографувати ампутовані кінцівки (кукси) без дозволу героя сюжету (ветерана/ветеранки) – це інтимна справа, тому заборонена без дозволу. Обов'язково запитати, уточнити ще до початку інтерв'ю, чи можна знімати.

Жарти про інвалідність дозволяються лише ветеранам з інвалідністю або тим, хто пройшов і має схожий досвід. Або тим, кому такий дозвіл надав сам ветеран, хто розуміє його/її.

Тож інвалідність може бути видима і невидима. І реакція суспільства – “ой, а ви що, маєте інвалідність?” некоректна з оцінювальними поглядами, судженнями, стереотипами. Цього не можна допускати і у створенні матеріалів.

Важливо дотримуватись коректної лексики – ветерани з інвалідністю, бо на першому плані людина. Уникайте формулювання: інвалід, каліка, каліцтва, людина з обмеженими можливостями, людина з вадами слуху/зору тощо, людина з особливими потребами.

Людина за замовчуванням має обмежені можливості. Формулювання “з особливими потребами” дискримінує. До прикладу: для когось особлива потреба – випити кави зранку.

Уникайте стереотипності та стигматизації образу ветерана з інвалідністю як особи з різко вираженим посттравматичним синдромом. Наслідками такого сприйняття може стати соціальний розкол у суспільстві на тих, хто має статус ветерана з інвалідністю і тих, хто не має бойового досвіду взагалі.

Посилення сприйняття ветеранів з інвалідністю як осіб, які є соціальним тягарем, утримувачами соціальних пільг тощо, буде тільки погіршувати ситуацію. При загальному позитивному сприйнятті суспільством образу ветеранів, самі ветерани відчують певний дискомфорт при поверненні з зони бойових дій та мають досвід дискримінаційного ставлення до них. Про це свідчать результати опитування ветеранів, проведеного Міжнародною організацією з міграції у 2021 році в рамках проєкту “Зміцнення стійкості громад шляхом соціально-економічної підтримки ветеранів”.

Понад 43% респондентів підтвердили, що мали хоча б один випадок упередженого чи несправедливого ставлення до ветеранів протягом останніх шести місяців у різних сферах життя. Ветерани, які не мали постійної зайнятості протягом останніх шести місяців, також часто повідомляли про несправедливе ставлення до

ветеранів у порівнянні з рештою респондентів (49% та 42% відповідно).

Факти проявів дискримінації зростають для ветеранів з інвалідністю, а саме – 53 % ветеранів, які мали посвідчення особи з інвалідністю та 54 % респондентів, котрі мали травми, отримані під час служби на сході України (2014-2021рр.), підтвердили, що у них є досвід подібної дискримінації. Погіршуються відносини й загалом у стосунках з оточенням. Серед респондентів 70% підтвердили, що їхні стосунки із сусідами та членами громади погіршилися, 70% також повідомили про випадки дискримінації.

Головне у спілкуванні та інтерв'ю, щоб ветерани відчували, що вони цікаві вам як особистості, а не тому, що мають ампутацію, інвалідність.

Група ветеранів з ПТСР

Готуючи матеріал про ПТСР, варто розуміти, що ветеран – це не лише про ПТСР, як і ПТСР – не лише про ветеранів.

Такі матеріали не варто підкріплювати візуалом, на якому ветеран у розпачі, хапається за голову, б'є посуд тощо, адже це формує образ ветерана, який потребує, щоб або його жаліли, або остерегались, бо психіка травмована, і що ПТСР – це лише про агресію і такий прояв.

Формулювання заголовка новини про ветеранів з ПТСР потребує особливої обережності й відповідальності, оскільки ця тема чутлива і може містити потенційно образливу інформацію. Ось деякі приклади того, як не варто формулювати заголовки:

Спрощення та узагальнення. Уникайте узагальнень у заголовках, адже вони можуть сприяти стигматизації ветеранів з ПТСР. Наприклад, уникайте заголовків типу "Всі ветерани з ПТСР страждають від..." або "ПТСР – найбільша проблема серед ветеранів".

Сенсаційність і паніка. Уникайте використання заголовків, які мають сенсаційний характер і можуть викликати паніку серед читачів. Наприклад, не використовуйте заголовки, які містять слова "ПТСР ветерана загрожує..." або "Ветерани з ПТСР частіше агресують".

Використання негативних прикладів. Не використовуйте конкретні приклади ветеранів з ПТСР для ілюстрації загального стану. Це може викликати негативне ставлення до інших ветеранів. Наприклад, "із ПТСР = хулігани".

Жарти та іронія. Уникайте формулювань заголовків, які можуть викликати жарти або іронію про ПТСР. Ця тема вимагає серйозного ставлення. Лише самі ветерани можуть іронізувати над собою в межах цієї теми, маючи такий досвід. Згадаймо флешмоб "я один з 93%", який з обурення перейшов в іронію.

Зосередження на слабкостях. Не акцентуйте на негативних аспектах ПТСР та його впливу на ветеранів. Замість цього спрямовуйте увагу на допомогу, підтримку та можливості для реабілітації ветеранів. Давайте в сюжетах посилання на контакти, приміром, гарячих ліній психологічної допомоги для ветеранів.

Стигматизація і ярлики. Уникайте використання ярликів, які можуть стигматизувати ветеранів з ПТСР, таких як "психічно хворий", "психопат" або "з розладами психіки".

Реакція військового/ветерана може бути загостреною, бо занадто багато віддав, поклав, втратив, ризикував, тому і гостріше може відчувати незначні ситуації. Але це не обов'язково про ПТСР. Наприклад: "Ааа, ти так грубо висловлюєшся в соцмережах – в тебе точно ПТСР".

Агресія не виникає сама по собі. Її може спричинити, наприклад, побачене порушення правил дорожнього руху. А ветерани мають загострене почуття справедливості.

Заголовки повинні бути об'єктивними, нейтральними та відображати гідний підхід до теми ПТСР серед ветеранів. Вони мають стимулювати розуміння, емпатію та підтримку, а не посилювати стереотипи або викликати негативні емоції.

Однак не забувати – статус ветерана не дає права чинити правопорушення. Всі однаково рівні перед законом. Нелікований ПТСР не є індульгенцією. Водночас це і є причиною. Тому в таких сюжетах, де ветерани вчинили порушення, було б корисно наприкінці давати посилання текст/рекомендацію: "якщо потребуєте підтримки психолога – зверніться на гарячу лінію кризової підтримки".

В лютому 2023 року Український ветеранський фонд провів опитування "Потреби ветеранів". 7% учасників анкетування відповіли, що зараз потребують психологічної допомоги. На питання "Якої допомоги потребуватимете у майбутньому", 20% сказали, що психологічної допомоги.

Наразі немає офіційної статистики щодо рівня ПТСР у військових. ПТСР можливо діагностувати через 3-6 місяців чи й пізніше, але після того, як комбатанти повернуться в мирне життя.

Часто військові відчують "гостру реакцію на стрес", але це зовсім не ПТСР. Не потрібно шукати у ветеранів проблеми з психічним здоров'ям чи розладів. Й особливо не варто піддаватися на узагальнення, що "всі військові отримують розлади на війні". Фахово коментувати тему можуть лише люди, які працюють з ветеранами у сфері психічного здоров'я.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ФОРМУВАННЯ МАТЕРІАЛІВ

Писати про українських ветеранів варто з повагою до їхнього внеску у захист України. Опитування населення свідчить, що соціум сприймає образ ветерана переважно через телебачення (опитування соціологічної групи “Рейтинг”, серпень 2022 р.). Тобто на журналістів покладається відповідальність формування образу і потреб українських ветеранів. Інформація про ветеранів впливає на сприйняття суспільством їхнього внеску та проблем, з якими вони зіштовхуються.

Кілька порад, на що варто звернути увагу журналістів при формуванні текстів і сюжетів про українських ветеранів:

Повага. Підходьте до теми з повагою до ветеранів та проявляйте емпатію до їхньої біографії, історії, емоцій. Ветерани віддають свій час, здоров'я, часом життя в ім'я захисту країни, тож необхідно поважати їхній досвід.

Ставтесь з повагою до досвіду ветеранів різних часових проміжків. Уникайте формулювання “з початком війни” в контексті часового проміжку з 24 лютого 2022 року, бо цим самим втрачаємо пережитий досвід ветеранів, які брали участь в бойових діях з 2014 року. Коректнішими будуть фрази на зразок: “з початку повномасштабного вторгнення росії в Україну”.

Не використовувати в політичних інтересах (якщо блокують в радах трибуни військові-депутати, до прикладу, якщо військовий – то обов'язково “начистить” пику тощо). Відділяйте заслуги ветерана у війську і заслуги ветерана в політиці.

Права та обов'язки військових і цивільних. Не перекладати на військових ті обов'язки, які цивільні самі мають виконувати вже зараз – долання корупції, підприємництво, ветеранська політика, розбудова громад, навчання дітей до нової реальності та нового майбутнього.

Не перекладати цивільні обов'язки на тих, хто виконав свої військові. Що робили цивільні, поки військові захищали на фронті? (“От ветерани повернуться, то вам буде!”, “Незламні/нескорені/непереможні на фронті, а повернуться – будуть будувати/все буде на них й у цивільному житті”). Вкрай негативна тенденція, яка не спрацювала від 2014-го року.

Дозвіл. Завжди запитуйте ветеранів про їхню готовність розповідати свої історії. Не тисніть на тих, хто не готовий відкривати свої переживання.

Фрази “чи вбивали” категорично неприйнятні. У ветеранів немає “вбитих людей”, у них є “знищені цілі”.

Не випитуйте місця дислокації й перелік техніки на локації.

Звільнених з полону не зачіпати питаннями без їхньої згоди на те. Не запитувати деталі й чи катували, тим паче винести потім в заголовки. Це завдає психологічної шкоди як герою інтерв'ю, так і тим, хто в полоні.

Запитуйте дозвіл у родичів чи близьких про зниклих безвісти. При висвітленні інформації передбачайте її поширення і наслідки. Не завжди детальна інформація про біографії зниклого безвісти йде на користь, оскільки може потрапити до рук ворога, що використовуватиме її зворотним чином.

Самоідентифікація. Використовуйте ті терміни та поняття, які вибирають самі ветерани для опису себе.

При висвітленні історій рекомендуємо дотримуватись гендерної рівності й ділового спілкування. Ветеранка, захисниця, військова згідно з новим правописом, допускається. Виняток лише – побажання співрозмовника.

Ветерани різні, але всі працюють на перемогу. Майте толерантне ставлення до представників національних і сексуальних меншин серед ветеранської спільноти.

Перевіряйте контекст. У негативних ситуаціях, де залучений ветеран, дізнайтесь більше про контекст ситуації, пояснюйте читачам контекст та проблеми, з якими зіштовхуються ветерани.

Не хайпуйте заголовками, що "хлопчиків послали на забій", а досліджуйте та перевіряйте факти по кожному окремому факту.

Підходьте до інтерв'ю з емпатією, але тверезим розумом. Не варто надмірно героїзувати ветерана.

Але пам'ятаймо, що ветеран не має права на самоуправство навіть у ситуації з очевидними порушеннями.

Більше розбирайтесь в історіях військовослужбовців. Не всі герої, тож не перебільшуйте досягнення без свідчень побратимів і командирів. Висвітлювати варто найбільш чесні факти – не надумувати бойового/бравурного, коли цього немає (герой, віддав своє життя за нас, віддав здоров'я під Бахмутом, віддав кращі дні/роки тощо).

Різноманітність історій. Ветерани мають різні досвіди. Публікуйте різноманітні історії, щоб відобразити цю різноманітність.

Надмірне висвітлення у медіа одних і тих же медійних ветеранів формує хибний образ. Натомість менш показні ветерани можуть мати цікаві та героїчні історії, однак не вбачають в них цінності, оскільки все одно в медіа висвітлюються одні й ті ж.

Так виникає ситуація "Та беріть інтерв'ю Дениса (прим. - співпадіння випадкові), він

у нас медійний, а я що, я просто виконую свої задачі”.

Правдивість і перевірка фактів. Перевіряйте інформацію, щоб уникнути поширення неперевіраних фактів.

Ставтеся з розумінням до тиші про кількість загиблих українських військових. Генштаб і Міноборони не надає офіційної цифри, тому будь-яка інша цифра є винятково суб'єктивним судженням. Навіть якщо її отримали зі слів ветеранів під час інтерв'ю.

Безвісти зниклі. До свідчень родичів ставитись більш обережно, бо емоційна імпульсивність може бути не завжди коректною.

Конфіденційність. Дотримуйтеся конфіденційності, особливо якщо ветеран є чинним військовослужбовцем і посада не дозволяє публічності. Таке фото чи відеозйомка може відбуватись в балаклаві, без розпізнавальних знаків (шевронів тощо). Не дописуйте до статті те, що не було погоджено під час інтерв'ю, наприклад, про родину ветерана.

Інклюзивність. До ветеранів з інвалідністю ставтеся на рівних. Вони не потребують жалю. В історіях підкреслюйте їхні сильні сторони, розповідайте про те, як ветерани подолали виклики та перешкоди, які виникли внаслідок інвалідності.

Інвалідність може бути як видима, так і не видима. Якщо ветерани з інвалідністю попросили дотримуватися конфіденційності стосовно їхньої інвалідності, дотримуйтеся цього побажання.

Реклама. Не використовувати ветеранів і військових для рекламних цілей. (приклад “горілка Байрактар”, “Сильні тачки для сильних”, “Підтримають здоров'я навіть незламним” тощо).

Пам'ятайте, що журналістика має великий вплив на формування громадської думки, і ваша робота може сприяти формуванню поваги до ветеранів.

Перед тим, як розглядати питання ставлення до ветеранів у суспільстві та з боку держави, різні аспекти цих питань та їх проблематику, вкрай необхідно підійти до цього з простого аналізу і бути абсолютно чесними та відвертими.

Повернення ветеранів у цивільне життя – це виклик. І саме від того, як цей виклик буде нами прийнятий і осмислений, залежить саме майбутнє держави. Чому так?

Традиційно так склалося, що ветеран розглядається однаково суспільством і державою у пострадянській парадигмі сприйняття. Можна довго аналізувати причини та корені походження цього, але важливо розглянути саме сучасну чинну модель. Якщо спробувати виділити за ключовими характеристиками цю модель, відкинувши

позасмисловий пафос, ми можемо побудувати простий ряд слів-асоціацій, що відобразатимуть суть цієї моделі:

“Минуле”

“Данина”

“9 Травня”

“Пільги”

“Підтримка”

“Виплати до дати”

“Знаки уваги” (квіти, інтерв'ю, паради, урочистості т. ін).

При чому, ключове для суспільства тут буде “Минуле”, а для держави як для інституції, що забезпечує діяльність суспільства – “Пільги” та “Виплати до дати”. Емоційна та раціональна сторони чинної пострадянської моделі так чи інакше лежать на території того, що підсвідомо сприймається як певний тягар минулого. З емоційної точки зору – сум, важкі спогади. З раціонального – борг, що є ні чим іншим, як фінансовим тягарем. Така модель сама по собі апріорі не здатна реально розв'язувати будь-яку проблему, пов'язану з темою ветеранів остаточно. Знову таки, маємо бути чесними: тягар – це те, від чого воліють позбавитися, а не вирішити. І проблема суспільства у тому, що воно вже саме у середині себе почало підсвідомо підтримувати цю модель ставлення. За десятиліття радянського та пострадянського (яке навіть не намагалося нічого міняти) буття, це стало традицією.

Отже, потрібно не просто “допомагати ветеранам”, кидаючись бездумно в чинний процес, де більшість будь-яких дій стають просто ще одним процесом заради самого процесу, а не мети. Потрібен пошук нової моделі та чітка і зрозуміла її імплементація.

Варто тут “вигадувати колесо”? Чи існують приклади іншої й успішної моделі ветерана у суспільстві, і що ми можемо звідти взяти? Так. Прикладом можуть слугувати США. Після Другої світової війни США зіштовхнулися із проблемою ветеранів так, як і СРСР. Мільйони американців масово звільнялися з лав збройних сил, міняючи статус із військовослужбовця на ветерана. Здавалося б, та сама проблема. Проте ключовою відмінністю стало те, що у Штатах побачили у ветеранах не тягар, а ресурс. Подивилися уважно не лише на мінуси (ПТСР, забезпечення і т. ін.), а виділили плюси.

Бо ветерани:

– Люди, які звикли до відповідальності й дисципліни більше, ніж інші групи суспільства.

– Через досвід вони більш стресостійкі.

– Умови бойових дій вимагали від них діяти проактивно та креативно.

– Вони звикли та не бояться ризиків.

– Вони привчені діяти на результат і бачити цілі.

Завдяки продуманим та простим крокам, що ініціювали втягнення ветеранів у малий та середній бізнес, вже на кінець першого повоєнного десятиліття ветерани у

США складала близько 60% малих та середніх підприємців, ставши своєрідним локомотивом американської економіки.

Програма підтримки ветеранів у повоєнних США створила модель, у якій ветеран став не тягарем суспільства і держави, а основою середнього класу. Варто зазначити, що основна маса ветеранів, які повернуться з війни, це люди у розквіті сил, яких не просто потрібно інтегрувати у цивільне життя, а й розумно скористатися тим досвідом і навичками, які ці люди отримали під час війни. І саме таку модель ми маємо взяти за основу. Модель, яка буде повернута не у минуле та данину минулому, а у майбутнє. Ключовими словами мають бути:

“Ресурс”

“Основа”

“Повага”

“Інвестиція”

“Майбутнє”

Підтримка ветеранів із сумної данини має стати інвестицією у майбутнє. Як з боку держави, так і з боку недержавних організацій і суспільства загалом.

“Ресурс”: за різними оцінками, статус ветерана матимуть близько 10-12% населення. Це надзвичайно висока цифра. Звичайно, серед них буде немало людей з інвалідністю внаслідок поранень. Однак абсолютна більшість – молоді та середнього віку працездатні люди.

“Основа”: ветерани вже довели, що вони є основою безпекової потужності держави, ставши до лав Сил оборони з перших днів повномасштабної війни. Їхній досвід та вміння стали одним з основних факторів, які зупинили ворога та стали запорукою подальших перемог. Саме вони склали кістяк Збройних Сил та фундаментом, на якому формувалися та формуються нові підрозділи. Однак не лише військовий потенціал ветеранів є основою, на якій будуватиметься Україна майбутнього. Серед них дуже багато діячів мистецтва, молодих науковців, представників бізнесу, культури, громадських діячів.

“Повага”: як **заслужений пріоритет у реалізації можливостей** у першу чергу, а не назви вулиць чи урочистих заходів на честь. Справжня повага, виражена у конкретних діях, має прийти на заміну прихованій жалості й ніколи більше не повинна нею підмінятися.

«Інвестиція»: зміна раціональної сторони у моделі поведінки й ставлення. Першочергово з боку держави. Фінансова підтримка ветеранів має розглядатися як інвестиція та фінансове заохочення до розвитку. Не відкупна чи «разова виплата до свята». З наявної традиційної моделі **“ветерани=виплати=додатковий тягар для бюджету”** необхідно перейти до моделі **“ветерани=ресурс=можливості+інвестиції=розвиток”**.

“Майбутнє”: саме ветерани будуть найбільш проактивною частиною молодого покоління та покоління середнього віку і саме вони тими, хто творитиме майбутнє України найближчі два десятиліття. Має кардинально змінитися сам образ ветерана. Це більше не сива бабуся і дідусь із ковінкою та медалями, якому потрібно місце в автобусі чи ліки без черги в аптеці.

На жаль, зараз абсолютна більшість ініціатив по підтримці ветеранів зосереджена не темі болю. Активності, які взяли із західних практик, зараз теж здебільшого педалюють біль. Безумовно, потрібна психологічна підтримка та адаптація ветеранів. Але це не те, на чому варто робити великий акцент та зосереджуватися. Це лише шлях до зайвої стигматизації та вибудови стереотипу “ветеран=біль”. Це не потрібно ні суспільству, ні державі. І найменше – самим ветеранам. Кидаючись «із допомогою», варто зупинитися і подумати, які довготривалі наслідки може мати така допомога. Саме тому Український ветеранський фонд як провідна державна інституція у роботі з ветеранами найбільше зорієнтована на підтримку та всебічний розвиток ветеранського бізнесу та запускає освітні ініціативи. І саме тому ми пропагуємо такі погляди й зміну моделі ставлення до ветеранів і з боку суспільства, і з боку держави.

Очевидно, що означена вище проблема ставатиме лише актуальнішою і, зрештою, буде одним з чи не найбільших викликів як наслідок війни. І діяти потрібно вже зараз.

Цінною допомогою на цьому шляху може стати постійна рубрика про ветеранів, яка допоможе розкрити цінності нової моделі ставлення до ветеранів. Основним наративом такої рубрики буде: **“ветерани – основа майбутнього успішного розвитку України”**. Пропаганда активної інтеграції ветеранів, в першу чергу, у бізнес (“американська” історія). Ідея заохочення створення робочих місць для ветеранів. Програм пільгових кредитів під малий бізнес для ветеранів. Інтеграція ветеранів у сферу нових технологій. Серія, яка покаже, що ветерани – це цінний ресурс держави, який може стати локомотивом розвитку:

– “Ветерани – сила”. Успішні моделі інтеграції ветеранської спільноти у історії (той самий приклад із США, приклад Ізраїлю). Розкриття ідеї нової моделі ставлення і її важливість.

– “Портрет ветерана”: серія публікацій, націлених на розкриття **нового образу ветерана**: успішної, проактивної молоді людини, яка досягає мети. Бізнес, технології, спорт, наука, шоубізнес, література, мистецтво, державне управління.

– “Ветерани, що змінили історію”: серія цікавих історичних екскурсів, що може з несподіваного боку розкрити тих чи інших відомих наукових, чи політичних діячів.

– “Ветеранський бізнес”: серія публікацій про успішний ветеранський бізнес та програми його підтримки.

– “Ветерани для ветеранів”: серія публікацій про взаємодопомогу та підтримку ветеранських спільнот (наприклад, американський ветеран В’єтнамської війни Френк П’юселік, який допомагає українським ветеранам у реабілітації та є розробником програм з реабілітації та інтеграції для ветеранів у США).

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ЗМІ

ТЕРМІН	ПОЯСНЕННЯ
чинний військовий	майбутній ветеран, але також може бути уже ветераном (з часів АТО)
ветеран ≠ не завжди герой на передовій	ветеран – зріз суспільства ветеран – на фронті може бути сміливим і безстрашно вигравати бій, а може бути й тираном у сім'ї
людина з інвалідністю внаслідок війни (бойові травми)	той же ветеран, УБД
людина з інвалідністю внаслідок війни	може бути як ветеран, так і цивільна людина з інвалідністю внаслідок війни
ветеран	цивільна людина з військовим/бойовим досвідом
“АТОвець, ООСник”	ветеран російсько-української війни
ПТСР	діагноз встановлений лише лікарем; посттравма (до офіційного визначення діагнозу лікарями)
статус УБД	не прохач пільг

УНИКАЄМО/УТОЧНЮЄМО	ВИКОРИСТОВУЄМО
“психологічна реабілітація”	“соціальна адаптація”, абілітація (система лікувально-навчальних заходів), повернення до мирного життя тощо
як там було? ти вбивав росіян? що відчуваєш, коли гинуть друзі?	не ставити/формулювати таких питань, за винятком, коли людина сама хоче і готова поділитися.

акцент на невдачі, негативі	підсвічувати позитив, сильні сторони
конфлікт між цивільними та військовими	акцент на горизонтальні зв'язки в суспільстві – не завжди є така проблема. Є взаємопідтримка від громад до рівня держави.
демобілізовані ветерани	не лише люди з інвалідністю
ветеран = пільги = потреби	ветеран = можливості
повага до ветеранів	об'єднавчі традиції для суспільства ("дякую" - рука до серця)
права та обов'язки цивільних	не перекладати обов'язки на плечі ветеранів
ветеран має право	має право на все, що і цивільні, бо був і буде ним же
незламні/нескорені/герої	такі ж люди, лише стали на оборону держави
інвалід	людина з інвалідністю
колясковик	людина, яка користується кріслом колісним/пересувається за допомогою крісла колісного
людина з вадами	людина з порушеннями опорно-рухового апарату/слуху/зору
безногий – безрукий – каліка	– людина з ампутацією руки/ноги – людина, яка користується протезом – людина з протезом руки/ноги
Як спілкуватися з військовими, що перенесли ампутацію кінцівок	Спочатку питаєте Не жалієте Не порівнюйте

Над розробкою рекомендацій працювали:

Команда Українського ветеранського фонду, а також ветерани: Юлія Кіріллова (Жіночий ветеранський рух), Дмитро Козацький "Орест", Віктор Легкодух, Максим Колесніков, Данило Мотильов, Юрій Богун-Щирін, Олег Симороз, Андрій Боднарчук, Олександр Бudyко "Терен", Марко Мельник, а також Володимир Лагута і Тарас Лелюх (Рух ветеранів України)

МІНІСТЕРСТВО
У СПРАВАХ
ВЕТЕРАНІВ
УКРАЇНИ